

**Werken aan kosteneffectieve
jeugdhulp: beter met minder**

Nederlands
Jeugd
instituut

© 2015 Nederlands Jeugdinstituut

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft dit rapport geschreven op verzoek van het Ministerie OC&W

Auteurs

Anne Addink

Marjan de Lange

Peter Dijkshoorn

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

Telefoon (030) 230 63 44

Website www.nji.nl

E-mail info@nji.nl

Werken aan kosteneffectieve jeugdhulp: beter met minder

Een kosteneffectieve zorg voor kinderen en gezinnen is nodig om binnen het beschikbare budget zoveel mogelijk kinderen te helpen en te voorkomen dat wachtlijsten oplopen. Dit vraagt om een groter kostenbewustzijn bij hulpverleners, organisaties en gemeenten. Een belangrijke vraag voor hen is niet alleen welke zorg leidt tot de beste resultaten, maar ook wat de beste zorg is tegen de laagste kosten. Ze moeten een goede afweging kunnen maken als een bepaalde zorgvorm leidt tot aantoonbaar betere resultaten maar tegelijkertijd veel duurder is dan een andere zorgvorm. Over kosteneffectiviteit in de zorg voor jeugd is nog niet veel bekend. In de [databank Effectieve Jeugdinterventies](#) van het Nederlands Jeugdinstituut is bijvoorbeeld weinig informatie beschikbaar over de kosteneffectiviteit van de erkende interventies. Pas sinds kort wordt onderzoek gedaan naar kosteneffectiviteit in de jeugdsector.

In verschillende gemeenten experimenteren jeugdhulpinstellingen met het verbeteren van zorg bij een reductie van kosten. Het Nederlands Jeugdinstituut heeft twee bijeenkomsten georganiseerd over kosteneffectiviteit, om het kostenbewustzijn bij hulpverleners en organisaties te vergroten en een eerste verkenning te doen naar inspirerende voorbeelden voor het vergroten van kosteneffectiviteit in de jeugdsector.

Met acht organisaties voor jeugdhulp zijn aan de hand van voorbeelden uit de praktijk de volgende vragen verkend:

- Op welke manier worden in de praktijk de kosten in de zorg voor jeugd beperkt?
- Lukt dit met behoud of zelfs verbetering van resultaten? Hoe meten organisaties de kosten en de resultaten van de zorg?
- Is het mogelijk om op basis van deze informatie te sturen?
- Welke dilemma's komen organisaties tegen?

Door praktijkvoorbeelden te beschrijven, aan elkaar te presenteren en elkaar van feedback te voorzien heeft een eerste uitwisseling plaatsgevonden over de mogelijkheden en risico's van kosteneffectief werken. Deze notitie doet verslag van deze praktijkverkenning.

Begrippen op een rij

Doordat er op het gebied van kosteneffectiviteit in de jeugdhulp nog geen uitgebreide kenniscollectie of eenheid van taal is, ontstaat er snel begripsverwarring. Begrippen als kosteneffectiviteit, *efficiency* en maatschappelijke kosten-batenanalyse lopen door elkaar. De deelnemers aan de expertmeetings hebben een poging ondernomen om deze begrippen te verhelderen. Per begrip is gekeken welke vraag centraal staat.

Begrip	Vraagstelling
Effectiviteit	Bereik je met de hulp de resultaten die je wilt bereiken?
Kosteneffectiviteit	Hoe verhouden de kosten van verschillende interventies zich tot de resultaten van deze interventies?

Efficiency	Kan de interventie goedkoper uitgevoerd worden met behoud van resultaat?
Maatschappelijke kosten-batenanalyse	Hoe is de verhouding tussen de maatschappelijke kosten die gemaakt worden voor de hulp en de maatschappelijke baten die dit oplevert?

Kosteneffectiever werken: kosten besparen met behoud of verbetering van kwaliteit en resultaten

De acht organisaties hebben beschreven hoe zij werken aan een kostenbesparing met behoud van of zelfs met betere resultaten. Hun voorbeelden laten een variëteit zien in de wijze waarop in de praktijk wordt geëxperimenteerd.

De praktijkvoorbeelden in het kort

Lindenhout: van residentiële zorg naar wonen in gezinnen

Lindenhout vermindert sinds 2009 stapsgewijs het aantal residentiële behandelgroepen voor kinderen van 6 tot 12 jaar. Gekozen maatregelen zijn onder andere het vastleggen van een beoogde verblijfsduur bij aanvang van de plaatsing en het creëren van alternatieve zorgvormen, zoals gezinshuizen.

Youké: InVerbinding - outreachende hulp in plaats van residentiële behandeling

Jongeren van 12 tot 23 jaar die in aanmerking komen voor een residentiële behandeling krijgen bij InVerbinding in plaats daarvan thuis een behandeltraject aangeboden, gericht op het voorkomen van een uithuisplaatsing. Een outreachend team met specialisten uit de geestelijke gezondheidszorg, zorg voor licht verstandelijk beperkten, verslavingszorg en jeugd- en opvoedhulp biedt integrale hulp en werkt samen met een informele mentor uit het netwerk van de jongere.

Horizon: van uithuisplaatsing naar gezinsopname

Horizon biedt gezinnen met kinderen tot 18 jaar die een beroep doen op residentiële zorg of JeugdzorgPlus de mogelijkheid van een kortdurende gezinsopname wanneer de problemen primair in de gezinssituatie liggen. Door de intensiteit van de gezinsbehandeling en de deelname van alle gezinsleden kan het gezin in korte tijd nieuwe interactie- en gedragspatronen ontwikkelen.

MST-Nederland: productieverhoging

MST-Nederland onderzoekt met behulp van een monitoringsysteem hoe de caseload per therapeut omhoog kan zonder consequenties voor de behandelresultaten van de interventie Multi Systeem Therapie (MST). Acties zijn onder andere het tijdig afsluiten van casussen, het opstarten van een nieuwe casus tijdens de laatste fase van een bijna afgesloten behandeling en het opvangen van de 'vakantiedip' in de productie.

PI Research: PMTO - dezelfde kwaliteit met minder supervisie

Enkele instellingen die de interventie Parent Management Training Oregon (PMTO) uitvoeren, experimenteren met het halveren van het aantal supervisiebijeenkomsten voor gecertificeerde therapeuten. Het Kenniscentrum PMTO Nederland, onderdeel van PI Research, monitort de gevolgen voor de kwaliteit van de uitvoering en de behandelresultaten.

Viersprong: twee interventies vergelijken

Viersprong Institute for Studies on Personality Disorders (VISPD) laat zien hoe in een kosteneffectiviteitsanalyse de kosten en de effecten van verschillende behandelingen te vergelijken zijn. Als voorbeeld dient een vergelijking van Functionele Familie Therapie (FFT) en Multi Systeem Therapie (MST), twee interventies voor jongeren met ernstig gedragsproblemen en forse opvoedingsproblemen in het gezin.

Jeugdbescherming Regio Amsterdam: intensief gezinsgericht casemanagement

Jeugdbescherming Regio Amsterdam (JBRA) biedt casemanagement zowel in het vrijwillig kader als in het kader van een maatregel voor kinderscherming of jeugdreclassering. De gezinsmanager werkt op basis van Generiek Gezinsgericht Werken (GGW) en Functional Family Parole Services (FFPS) met het hele gezinssysteem en blijft betrokken bij het gezin, ongeacht het kader van de hulp.

TriviumLindenhof: videohometraining in het ziekenhuis

Kortdurende Video Home Training (K-VHT) in het ziekenhuis richt zich op ouders en verzorgers van kinderen tot 7 jaar die onder behandeling zijn van een kinderarts voor onder andere eet- of slaapproblemen of psychosomatische problemen. De K-VHT wordt door een ambulante hulpverlener aangeboden als onderdeel van het medische behandeltraject ter voorkoming van opname in het ziekenhuis of verwijzing naar intensievere vormen van jeugdhulp.

Uitgebreide beschrijvingen van een deel van de praktijkvoorbeelden staan op [Kennisnet Jeugd](#).

De voorbeelden verschillen onderling in het niveau waarop zij de kostenbesparing realiseren: binnen de uitvoering van één interventie, binnen één organisatie of binnen een gemeente of regio. Ook richten de voorbeelden zich op verschillende aspecten: de inhoud van de interventie (bijvoorbeeld de inzet van een nieuwe methodiek), de vorm van een interventie (bijvoorbeeld gericht op de duur, intensiteit of plaats van uitvoering) of de zorglogistiek (zoals het verbeteren van de uitstroom van kinderen of eerder inzetten van zorg).

Efficiency binnen een behandeling: kan de uitvoering goedkoper?

Bij MST en PMTO wordt onderzocht of de kosten van de behandeling omlaag kunnen zonder gevolgen voor de resultaten; bij MST door verhoging van de caseload en bij PMTO door halvering van het aantal supervisiebijeenkomsten. Bij beide interventies worden tijdens dit experiment de behandelresultaten gemonitord om te volgen welke invloed dit heeft op de resultaten en of er ongewenste neveneffecten optreden. Bij PMTO zijn er eerste aanwijzingen dat de effectiviteit

behouden blijft bij halvering van de supervisie. Bij MST lijken de getroffen maatregelen vooralsnog niet meetbaar te leiden tot een hogere caseload.

Kosteneffectiviteit binnen de organisatie: levert een andere vorm van hulp betere resultaten tegen lagere kosten?

Lindhout, Youké en Horizon verkennen alternatieven voor residentiële zorg. Lindhout realiseert onder andere een alternatief in de vorm van gezinshuizen, Youké zet in op een behandeling thuis en Horizon biedt een gezinsopname als alternatief. De alternatieven zijn goedkoper dan een residentieel behandeltraject. De eerste resultaten laten zien dat het aantal residentiële trajecten inderdaad afneemt. Of de behandelresultaten gelijk zijn gebleven, is nog niet bekend.

Jeugdbescherming Regio Amsterdam zet eveneens in op een andere vorm van hulp. Er zijn zowel methodische als zorglogistieke veranderingen doorgevoerd. Sindsdien is het aantal kindbeschermings- en reclasseringsmaatregelen gedaald, net als het aantal gedwongen uithuisplaatsingen. De kosten zijn daarmee ook gedaald. Er zijn nog geen resultaten op de langere termijn bekend.

De Viersprong onderzoekt welke interventie het meeste resultaat oplevert voor jongeren met ernstige, vaak antisociale gedragsproblemen of delinquent gedrag uit gezinnen met forse opvoedingsproblemen. Door de kosten en effecten van twee behandelingen te vergelijken, krijgt de Viersprong zicht op de relatieve kosteneffectiviteit van de interventies.

Kosten en baten voor de maatschappij: levert vroegtijdig ingrijpen betere resultaten en minder maatschappelijke kosten?

TriviumLindhout wil met het tijdig inzetten van Kortdurende Video Home Training (K-VHT) voorkomen dat later meer en intensievere zorg nodig is. Die aanpak draagt naar verwachting vooral bij tot een kostenbesparing op langere termijn voor de samenleving en niet direct voor de uitvoerende organisatie.

Metten van kosten en effecten: kijken naar de cijfers

Het begrip kosteneffectiviteit verwijst naar de verhouding tussen effecten en kosten. Het in kaart brengen van de kosteneffectiviteit vereist dus het monitoren van kosten én resultaten van hulp.

Nog weinig harde cijfers over kosten en effecten

Het inventariseren van kosten en resultaten kan vanuit verschillende perspectieven plaatsvinden: het maatschappelijk perspectief, het perspectief van een organisatie, van een interventie of van een kind en zijn gezin.

Het maatschappelijk perspectief houdt rekening met alle actoren in de samenleving; alle kosten en baten tellen mee, ongeacht wie de kosten draagt en voor wie de opbrengsten zijn. Ook indirecte kosten en baten buiten het veld van de jeugdhulp tellen mee (Hakkaart-van Roijen, Tan en Bouwmans, 2010). Het gaat bijvoorbeeld om de kosten van een lagere arbeidsparticipatie of een toename van criminaliteit.

Bij het organisatieperspectief worden alle kosten voor de organisatie en behaalde resultaten voor de doelgroep meegenomen.

Het interventieperspectief brengt de kosten en effecten voor een specifieke interventie in kaart. Vanuit het perspectief van kinderen en gezinnen gaat het om het resultaat van de hulp en om kosten zoals tijdsinvestering, reiskosten en een eventuele eigen bijdrage.

Bij de acht praktijkvoorbeelden is begonnen met het zo concreet mogelijk beschrijven van de directe kosten van de interventie of aanpak en de effecten voor de doelgroep van de interventie. Bij de meeste voorbeelden zijn de kosten nog weinig gespecificeerd. Er is een eerste poging gedaan om verschillende soorten directe kosten te benoemen en hieraan bedragen te verbinden.

De voorbeelden verschillen in de mate waarin gegevens bekend zijn over de resultaten. Bij PMTO en MST worden de resultaten al langere tijd gemonitord. Het voorbeeld van de Viersprong schetst een manier om een kosteneffectiviteitsanalyse uit te voeren, maar levert nog geen concrete gegevens op. Bij sommige voorbeelden zijn er wel aanwijzingen, maar nog geen harde cijfers over de effecten.

Onbedoelde neveneffecten in kaart brengen

Bij het ontwikkelen van een kosteneffectieve aanpak is het belangrijk ook te volgen of er ongewenste neveneffecten ontstaan. Bij PMTO wordt bijvoorbeeld gecheckt of door de halvering van de supervisie het tussentijds bilateraal overleg niet toeneemt. En een mogelijk ongewenst neveneffect van de vervanging van residentiële door ambulante hulp is dat het aantal crisis- of residentiële plaatsingen bij ander zorgaanbieders in de regio toeneemt.

Sturen op kosteneffectiviteit: meer is kennis nodig

Het is niet eenvoudig te bepalen wat het beste aanbod is tegen de laagste prijs, bleek tijdens de bijeenkomsten over kosteneffectiviteit. Naar de beschreven praktijkvoorbeelden is nog geen onderzoek gedaan of de resultaten van onderzoek zijn nog niet bekend. Er is nog weinig bekend, maar met een beperkte investering valt veel winst te behalen. Er is een systematische analyse nodig van de kosten, de effecten maar ook de doelgroep waar de zorg zich op richt om een vergelijking van het aanbod mogelijk te maken.

In navolging van de gezondheidszorg worden ook in het sociale domein en in de zorg voor jeugd de eerste economische evaluaties uitgevoerd. Daarin worden de kosten en effecten van een interventie vergeleken met de kosten en effecten van andere interventies, met de gangbare behandeling of met niets doen (Savekoul, Schuit, Van Dale en Hamberg-van Reenen, 2011).

Er bestaan verschillende methoden voor dergelijke evaluaties. Methoden voor een analyse vanuit maatschappelijk perspectief zijn bijvoorbeeld de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA), de Social Return On Investment (SROI) en de kosteneffectiviteitsanalyse (KEA). In het Viersprong-voorbeeld is een kosteneffectiviteitsanalyse gemaakt om verschillende interventies te vergelijken. Onderzoek met deze methode vergroot het inzicht in de kosteneffectiviteit van interventies en helpt bij de afweging welk aanbod kan worden ingezet.

Economische analyses staan in de jeugdsector nog in de kinderschoenen. De analyses zijn ingewikkeld, omdat ze gebaseerd zijn op rekenmodellen met aannames over het bereik, de kosten en

de effecten van een interventie. Daarnaast kunnen de uitkomsten beladen zijn, omdat in de overwegingen om interventies in te zetten ook ethische en politieke motieven een rol spelen. Zo kan het goedkoper zijn om interventies achterwege te laten, maar dat wil nog niet zeggen dat niets doen moreel acceptabel is.

Om te kunnen sturen op kosteneffectieve behandelingen is het noodzakelijk de kennis over het meten van kosteneffectiviteit in de jeugdsector te vergroten.

Kostenbewustzijn: de eerste stap

De bijeenkomsten hebben duidelijk gemaakt dat in de praktijk verschillende experimenten lopen met het verbeteren van de jeugdhulp en het tegelijkertijd reduceren van de kosten. De praktijkvoorbeelden laten zien dat daar mogelijkheden voor zijn. Ze moeten gezien worden als een belangrijke, maar wel een eerste stap om de kosten en effecten van de zorg voor jeugd zichtbaar te maken en dienen vooral ter inspiratie. De voorbeelden kunnen zo bijdragen aan een beter kostenbewustzijn onder professionals, organisaties en gemeenten.

De deelnemers aan de bijeenkomsten willen graag zowel intern als aan financiers en de maatschappij kunnen uitleggen wat jeugdhulp inhoudt door antwoord te geven op vragen: Wat doen we nou precies? Zijn er alternatieven? Is wat we doen te rechtvaardigen? Wat levert de zorg op voor de samenleving als geheel?

Het bespreekbaar maken van de kosten van hulp is niet zonder risico's. Wanneer kostenbesparing centraal staat, kan de aandacht voor effectiviteit en kwaliteit van de hulp onder druk komen staan. Besparing van kosten dient dan ook altijd gecontroleerd te gebeuren, met een check op behoud of verbetering van resultaten.

De conclusie van de deelnemers is dat het een interessante en maatschappelijk relevante uitdaging is om met het thema kosteneffectiviteit aan de slag te gaan. Er is nog veel te ontdekken en te leren. Het vraagt van professionals nieuwsgierigheid naar de vraag: 'Hoe kan ik morgen mijn werk beter en goedkoper uitvoeren?' Organisaties en gemeenten zouden zich altijd moeten afvragen: 'Hoe kan ik kosten besparen met behoud of zelfs verbetering van de resultaten van de hulp?' en 'Hoe kan reductie van kosten op korte termijn ook leiden tot reductie van maatschappelijke kosten op langere termijn?' Door een begin te maken met het verzamelen van gegevens over kosten en effecten kunnen we kennis ontwikkelen over hoe de hulp aan kinderen en hun gezinnen verder is te verbeteren en tegen lagere kosten is te realiseren.

Referenties

Hakkaart-van Roijen, L., Tan, S.S. en Bouwmans, C.A.M. (2010). *Handleiding voor kostenonderzoek. Methoden en standaard kostprijzen voor economische evaluaties in de gezondheidszorg*. Rotterdam, Instituut voor Medical Technology Assessment, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Savekoul, M., Schuit, A.J., Van Dale, D. en Hamberg-van Reenen, H.H. (2011). [*Praktijkaspecten bij uitvoering en interpretatie van kosteneffectiviteitsanalyses van preventie*](#). Bilthoven, RIVM.

Deelnemers aan bijeenkomsten kosteneffectiviteit

Lindenhout: Corno van Renssen

Horizon: Ilse Wiegeraad-Tolsma

MST-Nederland: Wim van Geffen

Youké: Levi van Dam; Bas van Arendonk

PI Research: Gonnie Albrecht

TriviumLindenhof: Ben van de Post; Astrid Boekhout

Jeugdbescherming Regio Amsterdam: Marc Dinkgreve; Bert Krom

De Viersprong: Hester van Eeren

Nederlands Jeugdinstituut: Anne Addink; Marjan de Lange; Lisette Snippe

Accare; Nederlands Jeugdinstituut: Peter Dijkshoorn

Het Nederlands Jeugdinstituut

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het werkterrein van het Nederlands Jeugdinstituut strekt zich uit van de jeugdgezondheidszorg, opvang, educatie en jeugdwelzijn tot opvoedingsondersteuning, jeugdzorg en jeugdbescherming evenals aangrenzende werkvelden als onderwijs, justitie en internationale jongerenprojecten.

Missie

De bestaansgrond van het Nederlands Jeugdinstituut ligt in het streven naar een gezonde ontwikkeling van jeugdigen, en verbetering van de sociale en pedagogische kwaliteit van hun leefomgeving. Om dat te kunnen bereiken is kennis nodig. Kennis waarmee de kwaliteit en effectiviteit van de jeugd- en opvoedingssector kan verbeteren. Kennis van de normale ontwikkeling en opvoeding van jeugdigen, preventie en behandeling van opvoedings- en opgroei problemen, effectieve werkwijzen en programma's, professionalisering en stelsel- en ketenvraagstukken. Het Nederlands Jeugdinstituut ontwikkelt, beheert en implementeert die kennis.

Doelgroep

Het Nederlands Jeugdinstituut werkt voor beleidsmakers, staffunctionarissen en beroepskrachten in de sector jeugd en opvoeding. Wij maken kennis beschikbaar voor de praktijk, maar genereren ook kennisvragen vanuit de praktijk. Op die manier wordt een kenniscyclus georganiseerd, die de jeugdsector helpt het probleemoplossend vermogen te vergroten en de kwaliteit en effectiviteit van de dienstverlening te verbeteren.

Producten

Het werk van het Nederlands Jeugdinstituut resulteert in uiteenlopende producten zoals een infolijn, websites, tijdschriften, e-zines, databanken, themadossiers, factsheets, diverse ontwikkelings- en onderzoeksproducten, trainingen, congressen en adviezen.

Meer weten?

Wilt u meer weten over het Nederlands Jeugdinstituut of zijn beleidsterreinen, dan kunt u terecht op onze website www.nji.nl.

Wilt u op de hoogte blijven van nieuws uit de jeugdsector? Neem dan een gratis abonnement op onze digitale *Nieuwsbrief Jeugd*.